

ПРАЦОЎНЫЯ РЭСУРСЫ БЕЛАРУСКАЙ ВЁСКИ
Ў ПЕРЫЯД НАЦЫСЦКАЙ АКУПАЦЫІ
ПАВОДЛЕ ТРАФЕЙНЫХ ДАКУМЕНТАЎ НАРБ

Трафейныя дакументы германскага паходжання, што захоўваюцца ў Нацыянальным архіве Рэспублікі Беларусь (НАРБ) маюць выключную важнасць для аналізу палітыкі, практыкі і наступстваў нацысцкага эканамічнага генацыду на акупаванай тэрыторыі Беларусі. Палітыку акупантаў адносна сельскай гаспадаркі і сельскіх жыхароў, у першую чаргу ўсходняй часткі Беларусі, раскрывае фонд 412 НАРБ (Гаспадарчая інспекцыя групы армій “Цэнтр”).

Матэрыялы фонду змяшчаюць пастановы, дырэктывы, загады, распараджэнні, цыркуляры, інструкцыі гаспадарчага штаба Остланд, гаспадарчай інспекцыі і гаспадарчага кіраўніка пры Галоўным ваенным камандаванні групы армій “Цэнтр”. Сярод дакументальнай спадчыны акупацыйных гаспадарчых структур знаходзяцца справаздачы, статыстычныя дадзеныя, перапіска аб стане і развіцці тэкстыльнай прамысловасці, ходзе аднаўлення і рабоце тарфяных заводаў, папяровых фабрык і прадпрыемстваў тэкстыльнай прамысловасці, забеспячэнні іх сыравінай і палівам, выкананні вытворчай праграмы, памерах ворных і лугавых земляў па раёнах Беларусі, пасевах азімых, яравых і тэхнічных культур, стане саўгасаў і колькасці працоўнай сілы ў калгасах. Сярод дакументаў утрымліваюцца карткі вытворчых магутнасцей і спісы дзеючых прадпрыемстваў, а таксама ўказы, інструкцыі і іншыя дакументы адносна арганізацыі эксплуатацыі рэсурсаў акупаванай Беларусі ў галіне сельскай гаспадаркі і выкарыстанні працы беларускага сельскага насельніцтва.

У даследаванні акцэнт зроблены на тэрыторыю ўсходняй Беларусі, што абумоўлена наяўным дакументальным матэрыялам фонду Гаспадарчай інспекцыі групы армій “Цэнтр”. Інфармацыя крыніц уяўляе сабой дастаткова фрагментаваны масіў, які патрабуе абагульнення і ўвядзення ў навуковы зварот вялікага аб’ёму новага фактычнага матэрыялу.

Трафейныя дакументальныя матэрыялы германскага паходжання даюць уяўленне аб шматлікіх аспектах арганізацыі кіравання аграрным сектарам і яго трансфармацыі, здзейсненай акупацыйнымі ўладамі, якія, сутыкнуўшыся з правалам “маланкавай вайны”, былі вымушаны пераходзіць да вырашэння задачы доўгатэрміновага выкарыстання рэсурсаў Беларусі, у тым ліку сельскай гаспадаркі, якая адыгрывала вялікую ролю ў забеспячэнні харчаваннем вермахта і адміністрацыйнага апарату.

Адно з ключавых пытанняў было вырашэнне праблемы выкарыстання мясцовых працоўных сіл. Паводле інфармацыі крыніц на беларускіх тэрыторыях Гаспадарчай інспекцыі “Цэнтр” па стане на 20 сакавіка 1942 г. колькасць жыхароў складала 3 998 288 чалавек. У пачатку акупацыі тэрыторыя ўваходзіла ў тры зоны дзейнасці гаспадарчых каманд (Віцебск, Орша і Бабруйск), на стане на канец 1943 г. – васьмі (Бабруйск, Барысаў, Віцебск, Гомель, Клімавічы, Магілёў, Орша, Полацк) [1, арк. 9].

Адносіны да мясцовага насельніцтва з боку акупацыйных улад з цягам часу былі змененыя. Калі першапачаткова, як вядома, у канцэптуальных разліках генацыдальнай вайны нацысцкай Германіі на Усходзе $\frac{3}{4}$ насельніцтва падлягалі фактычнаму знішчэнню, то рэальнасць вайны супраць СССР і правал стратэгіі “бліцкрыгу” вымусілі германскія ўлады змяніць стаўленне да беларусаў. Мясцовыя работнікі разглядаюцца як выключна важны рэсурс для забеспячэння вермахта ўсім неабходным. У выніку акупацыйных ўлад былі вымушаны арганізоўваць забеспячэнне работнікаў, што працуюць у інтарэсах нямецкіх службаў, неабходнымі рэчамі і харчаваннем. Гэтай праблеме прысвечана адпаведная інструкцыя № 58 ад 3 верасня 1942 г. [2, арк. 24]. Неабходна было захаваць рабочую сілу “рускага” насельніцтва, таму сельскагаспадарчыя службы павінны былі забяспечваць іх пэўнымі сельскагаспадарчымі прадуктамі.

Пастанова раздзяляла два галоўныя носьбіты патрэбы: па-першае, нямецкі вермахт, па-другое, “рускае” грамадзянскае насельніцтва, якое неабходна было карміць. Ваенная пошліна на хлеб, крупы і бульбу, уведзеная ў супольных гаспадарках, ужо ўключала пэўную долю ў рацыёне харчавання груп грамадзянскага насельніцтва.

Для рэгулявання пытання харчавання ў вайсковай акрузе “Цэнтр” вызначалася наступнае. Да 33 % прадукцыі Аддзела VII камандавання вайсковым раёнам “Цэнтр” або ведамстваў, якім ён даручыў яе размеркаванне (палявая камендатура, мясцовая камендатура), магло быць выкарыстана кіраўнікамі сельскагаспадарчых угоддзяў.

У абавязкі гэтых органаў уваходзіў збор, належнае захоўванне, забеспячэнне і размеркаванне прадстаўленай прадукцыі сярод асоб, якія мелі патрэбу ў ёй. Гэтымі носьбітамі патрэбы вызначаліся:

- працоўнае гарадское насельніцтва, якое працуе на вермахт або арганізацыі, якія ўдзельнічаюць у аперацыях на ўсходзе, а таксама казарменныя;
- іх сваякі;
- непрацаздольныя асобы, чые сваякі знаходзіліся ў Германіі.

Дастаўкі з сельскагаспадарчых угоддзяў павінны былі ажыццяўляцца ў службы, якім даручана размеркаванне, толькі пасля прад’яўлення дазволу, выдадзенага камандуючым раёна “Цэнтр” або, адпаведна, службаю, ім упаўнаважанымі.

1. Каб адпавядаць нормам прадукцыйнасці працы, усе асобы, якія мелі права на сацыяльнае забеспячэнне, павінны былі атрымліваць базавае харчаванне. Яно ўключала: жыта – 1105 гр. у тыдзень, проса, грэчка ці пярловыя крупы – 175 гр., бульба – 2500 гр., мяса, сала, абястлушчанае малако,

гародніна размяркоўваліся ў залежнасці ад атрымання і дазволу вермахта, а таксама з асаблівай увагай да працоўных.

2. Дзеці тых, хто мае права на сацыяльнае забеспячэнне, да 14 гадоў атрымлівалі палову ад гэтага.

3. Зыходзячы з таго, што узровень прыхільнасці і працаздольнасці ў працоўных моцна адрозніваўся, лічылася неабходным увесці падзел рацыёну на тры групы. Група I, напрыклад, асобы жаночага полу, якія выконваюць лёгкую працу па хаце і г. д. [2, арк. 24].

Выдадзеная інструкцыя патрабавала ўдакладненняў і каментарыяў. Ужо 10 кастрычніка 1942 г. акупацыйнымі ўладамі былі прапанаваны тлумачэнні па ўкараненні дадзенай інструкцыі [Там же, арк. 35].

Удакладненні да інструкцыі падпісвалі, што кіраўнікі сельскагаспадарчых угоддзяў павінны былі пакрываць агульныя патрэбы мясцовага (не задзейнічанага ў сельскай гаспадарцы) грамадзянскага насельніцтва за кошт бягучых паставак жыта, грэчкі і проса (але не бульбы), выдзяляць і трымаць напагатоў неабходныя колькасці. Тым не менш неабходна было ўлічваць і надзённыя патрэбы войск. Для гэтага лідары групы аддзела кіравання камандавання сельскай гаспадаркай у тыле павінны былі звязацца з інтэндантамі рэзервовых дывізіяў і ў вайсковым раёне з оберкватэрмайстрам войск, вызначыць і разгалінаваць гэтыя надзённыя патрэбы войск. Неабходна было ўлічваць інтарэсы грамадзянскага насельніцтва і ўзброеных сіл. Аднак заўсёды сыходзіць з таго, што пастаўкі павінны былі ў першую чаргу задавальняць патрэбы германскай арміі. Пасля вызначэння сапраўды надзённых патрэб вермахта камітэты павінны былі паведаміць акруговым або раённым кіраўнікам сельскагаспадарчых угоддзяў, якую колькасць неабходна вылучыць для грамадзянскага насельніцтва і якую – для вермахта. Што тычыцца бульбы, у першую чаргу, яна была прызначана для задавальнення патрэб вермахта. Але ў выпадку добрага ўраджаю і дастатковых паставак прадугледжвалася магчымасць адначасова задаволіць і надзённыя патрэбы грамадзянскага насельніцтва.

Гарадам, распараджэннем № 26 камандуючага групай армій “Цэнтр”, на аснове дадзеных аб колькасці насельніцтва неабходна было разлічыць патрэбы гарадскога насельніцтва ў прадуктах харчавання адразу на месяц. Пры гэтым у аснову павінны былі быць пакладзены стаўкі, устаноўленыя ў тэхнічнай інструкцыі нумар 58 ад 3 верасня 1942 г. Разлічыць неабходную колькасць прадуктаў харчавання на 1 год (год пастаўкі) на аснове разлічанай штомесячнай патрэбы і зарэгістравацца ў кіраўнікоў сельскагаспадарчых угоддзяў праз мясцовую камендатуру інструкцыі [2, арк. 36].

Акупацыйныя ўлады разумелі, што ў большасці сельскіх абшчын ёсць пэўныя групы людзей, якія не займаюцца сельскай гаспадаркай (рамеснікі, настаўнікі і г. д.). Асаблівую ўвагу трэба было надаваць сельскім жыхарам, якія працуюць на нямецкіх прадпрыемствах першай неабходнасці і не забяспечваюць сябе самі. Гэтых людзей і іх сваякоў, калі іх харчаванне не забяспечана якім-небудзь іншым спосабам, неабходна было таксама кар-

міць у адпаведнасці з нормамі рацыёну, дзеючымі для гарадскога насельніцтва. Якія муніцыпалітэты варта разглядаць як сельскія муніцыпалітэты, вызначалася сумесна кіраўніком сельскагаспадарчых угоддзяў і мясцовай камендатурай. Праз мясцовую камендатуру мэры прадстаўлялі кіраўніку сельскагаспадарчых угоддзяў спісы людзей, якія павінны быць улічаны. Кіраўнік сельскагаспадарчых угоддзяў разам з адказным за гэта мясцовым камендантам правяраў гэтыя спісы і, па ўзгадненні з апошнім, вызначаў, якія асобы атрымліваюць прадукты харчавання. Акупацыйныя ўлады ажыццяўлялі і маніторынг выдачы прадуктаў харчавання і рэалізацыі дадзенай інструкцыі [2, арк. 38].

Кіраўнік сельскагаспадарчых угоддзяў павінен быў штомесяц выдаваць неабходную гарадскому насельніцтву колькасць прадуктаў харчавання згодна з пісьмовым дазволам, накіраваным у адзел харчавання. Адзел харчавання мусіў штомесяц прадстаўляць яму праз мясцовую камендатуру дакладныя справаздачы аб пачатковых запасах, доступе, выдачы і канчатковых запасах на гарадскіх складах з разбіўкай па асобных відах прадуктаў. Тым самым мясцовая камендатура і кіраўнік сельскагаспадарчых угоддзяў павінны былі атрымліваць інфармацыю аб вывазе, выдачы і інвентарызацыі адпаведна. Кіраўнік сельскагаспадарчых угоддзяў павінен быў па магчымасці замест жыта і грэчкі прадстаўляць спажыўцам муку або крупы, але лепш за ўсё хлеб. Гаспадарчыя каманды, група адзела кіравання, а таксама кіраўнікі абласных і раённых угоддзяў павінны былі зрабіць усё, што ў іх сілах, для дасягнення гэтай мэты [Там жа, арк. 40].

Пытанне рэгулявання забеспячэння прадукцыяй для задавальнення патрэб грамадзянскага насельніцтва заставалася вельмі вострым і ў далейшым. Неабходнасць забеспячэння вермахта ў першую чаргу вымушала акупацыйныя ўлады неаднаразова звяртацца да гэтага пытання. Ужо 9 снежня 1942 г. быў выдадзены цыркуляр № 19, які закранаў праблему [3, арк. 8–8b].

Каб мець магчымасць у пэўнай ступені ўлічыць неабходнасць у задавальненні вайсковых патрэб з непасрэдным размеркаваннем сярод вайскоўцаў, пра якую неаднаразова выказвалася гаспадарчае кіраўніцтва інспекцыі, галаўная група “Гаспадарка” зноў звярнулася да оберкватэрмайстра групы арміі “Цэнтр” і прыйшла да пагаднення, што 10 % прадукцыі, якая належыць раёну інспекцыі, магло быць непасрэдна размеркаваны па войсках і 15 % – грамадзянскаму насельніцтву.

Кантроль за выкарыстаннем рабочай сілы ажыццяўляўся пастаянна на працягу акупацыі. Дакументы Гаспадарчай інспекцыі “Цэнтр” паказваюць наступнае вырашэнне гэтай праблемы з боку нацыстаў. 16 мая 1943 г. было выдадзена арганізацыйнае распараджэнне, у якім сцвярджалася, што эканомія рабочай сілы з’яўлялася зладзённым пытаннем для акупацыйнай адміністрацыі [Там жа, арк. 18–19]. Неабходнасць вызваліць любую працоўную сілу, якая хоць як-небудзь была даступна ў тэрміновым парадку для ўласных гаспадарчых патрэб або працы ў рэйху, паставіла на парадак дня пытанне аб пераглядзе планаў яе выкарыстання і ўдакладнення папярэдніх метадаў працы.

Для паказальнага прывядзення выкарыстання рабочай сілы ў адпаведнасць з патрабаваннямі напружанага становішча, кантроль прадпрыемстваў гаспадарчай інспекцыі “Цэнтр” ускладаўся на зондэркаманду. У яе склад уваходзілі капітан Люттэрот, які раней камандаваў гаспадарчым кіраўніцтвам 207 у якасці кіраўніка, і акруговы адміністрацыйны рэферэнт д-р Дэген з гаспадарчай каманды 208 (Бабруйск) у якасці эксперта па пытаннях выкарыстання рабочай сілы.

Да зондэркаманды ў якасці падначаленага персаналу праз гаспадарчую інспекцыю “Цэнтр”/штаб прымацоўваюцца пісар і шафёр з легкавым аўтамабілем. Каманда эканамічна прымацоўваецца да гаспадарчага кіраўніцтва, адказнага за адпаведны ўчастак аперацыі, і забяспечваецца ім аператыўным матэрыялам. Па запыце гаспадарчае кіраўніцтва павінна даць ёй перакладчыка на час знаходжання.

Зондэркаманда ў супрацоўніцтве з гаспадарчымі кіраўніцтвамі павінна была:

- а) праверыць правядзенне работ на прадпрыемствах з пункту гледжання рацыянальнага выкарыстання сіл;
- б) вызначыць неабходную патрэбу ў кваліфікаваных работніках і дапаможным персанале;
- в) выявіць залішнюю рабочую сілу, у прыватнасці, занятую не па спецыяльнасці, і накіраваць яе ў распараджэнне аддзелаў па пытаннях працы для іншага тэрміновага працаўладкавання;
- г) урэгуляваць замену кваліфікаваных работнікаў некваліфікаванымі, мужчын – паўінвалідамі і жанчынамі, незамужніх – замужнімі;
- д) прапанаваць для вываду з эксплуатацыі прадпрыемствы гаспадарчай інспекцыі “Цэнтр”, якія ўстарэлі і працуюць нерацыянальна;
- е) хадайнічаць аб зліцці або аб’яднанні прадпрыемстваў з мэтай найбольш поўнага выкарыстання іх працоўных рэсурсаў і тэхнікі для максімальнага павелічэння прадукцыйнасці;
- ж) кансультаваць прадпрыемствы па пытаннях здзельнай аплаты працы, а таксама стымуляваць вытворчае і сацыяльнае паляпшэнне.

Мэтай дзейнасці зондэркаманды было:

- 1) вызваленне паўнаважнай рабочай сілы для надзённых уласных патрэб або выкарыстання ў рэйху;
- 2) забеспячэнне максімальнай прадукцыйнасці прадпрыемстваў з астатняй рабочай сілай пры выкананні мер па рацыяналізацыі, згаданых у пункце 2 [3, арк. 19].

З мэтай уліку працоўнай сілы, неабходнай як для забеспячэння вермахта на ўсходнім фронце, так і вывазу ў Германію, акупацыйныя ўлады збіралі статыстыку і ўлічвалі мясцовых работнікаў. Такі перапіс насельніцтва быў завершаны 15 мая 1943 г. [5, арк. 5–6]. Былі ахоплены наступныя пытанні:

- 1) агульная плошча сялянскіх супольных гаспадарак;
- 2) сельскагаспадарчыя ўгоддзі сялянскіх супольных гаспадарак;

3) мужчынскае і жаночае насельніцтва ў разбіўцы па ўзроставых катэгорыях да 16 гадоў, ад 16 да 30 гадоў, ад 30 да 45 гадоў і больш за 45 гадоў.

Зыходзячы з колькасці насельніцтва, шэф-група Адзела кіравання падлічыла, колькі працоўнай сілы неабходна для належнага кіравання існуючымі сельскагаспадарчымі ўгоддзямі кожнага ўнітарнага муніцыпалітэта з улікам працаёмкасці вырошчвання культур. На кожныя 2–3 гектары сельскагаспадарчых угоддзяў прыходзілася па адной поўнай працоўнай сіле. Прадукцыйнасць аднаго паўнаватаснага работніка (мужчыны альбо жанчыны) прыраўноўвалася да дапамогі 1 хлопчыка ці дзяўчынкі ва ўзросце ад 16 да 18 гадоў, або 1 старога, або 2 дзяцей, старэйшых за 12 гадоў.

У выніку перапісу ўлады пераглядалі падыходы да вызначэння, як адзначалася ў крыніцах, паўнаватасных работнікаў, якімі лічыліся:

а) адна асоба мужчынскага або жаночага полу ва ўзросце ад 14 да 50 гадоў;

б) 1 стары;

в) 2 дзяцей ва ўзросце ад 10 да 13 гадоў.

У асобных выпадках ад гэтай нормы можна было адхіляцца ў большы або меншы бок у залежнасці ад фізічнай працаздольнасці.

Асобная ўвага надавалася тэрыторыям, дзе назіралася партызанская актыўнасць, ці як пісалі акупанты, “заражаных” бандамі ўнітарных муніцыпалітэтах, у якіх, на іх погляд, у большай колькасці мелася свабодная працоўная сіла. Адзначалася, што з гэтых раёнаў павінна было быць вывезена ўсё насельніцтва. Захоп і вывад гэтых сіл ажыццяўляўся ў адпаведнасці з загадам групы армій “Цэнтр” з 14 ліпеня 1943 г. Паводле германскіх дакументаў пасля завяршэння “збору ўраджаю” 1925/26 года, пад чым меўся на ўвазе вываз насельніцтва згаданых гадоў нараджэння, прыкладна ў сярэдзіне кастрычніка 1943 года адказныя за гэта групы А і Іа падаюць сумесную заяву ў адпаведныя камандныя органы для збору і перадачы залішніх сіл у зборныя лагеры бюро па працаўладкаванні з указаннем унітарных муніцыпалітэтаў, аб якіх ідзе гаворка. Меркавалася, што за кошт удзелу раённых гаспадарак павінны быць задаволены патрэбы сельскай гаспадаркі.

Уся працоўная сіла, якая не была запатрабавана сельскай гаспадаркай і не выкарыстоўвалася ў іншых мэтах, павінна была быць неадкладна зарэгістравана на месцы ў выглядзе спісу. Спісы ўтрымлівалі: месца жыхарства, раён, прозвішча, імя бацькі, імя, дату нараджэння, вуліцу і нумар дома, і павінны былі быць неадкладна адпраўлены ў адпаведнае бюро па працаўладкаванні.

Найбольш яскрава сітуацыя з выкарыстаннем мясцовай працоўнай сілы апісана ў паведамленні аб выніках праверкі ў розных вёсках Крупянскага раёна ад 6 лютага 1944 г. [5, арк. 2]. Прадстаўнікамі акупацыйных улад была здзейснена інспекцыйная паездка з мэтай высвятлення праблемы кіравання сельскай гаспадаркай, у якой павінна было застацца дастаткова сіл, каб мець магчымасць выконваць тыя ж задачы ў рамках вытворчасці. З іншага боку,

немцы адчувалі абсалютную неабходнасць вызваліць новую працоўную сілу для прымусовага вывазу ў Германію. У выніку адбываўся жорсткі кантроль за чалавечай працоўнай сілай, якая знаходзіцца ў іх распараджэнні, у дачыненні да рэальнай патрэбы ў ёй. Былі зроблены наступныя высновы.

1. Рабочая сіла, якая не з'яўляецца неабходнай для выкарыстання ў сельскай гаспадарцы, за выключэннем асобных выпадкаў, занята ў іншых месцах або ўжо знаходзіцца ў рэйху.

2. Далейшы вывад рабочай сілы ў адпаведнасці з пунктам (в) больш немагчымы.

3. Прымусовыя канфіскацыі для пазіцыйнага будаўніцтва прывялі да таго, што 25 % уладальнікаў ферм былі прыцягнутыя да гэтай працы, паколькі больш не было сіл, якія не былі б неабходны для вядзення сельскай гаспадаркі. Перад акупантамі паўстала пытанне аб тым, ці вернуцца гэтыя сілы пасля таго, як пазіцыі будуць здадзены, альбо яны будуць адасланы без нагляду ў рэйх. Рабіўся вывад, што тутэйшая сельская гаспадарка не можа вытрымаць такога вываду працоўнай сілы.

4. Калі пагадненне па пункце (в) будзе цалкам выканана, будзе магчыма, не падвяргаючы сур'ёзнай небяспецы гаспадарчыя інтарэсы, перадаць у рэйх 10 % саміх уладальнікаў ферм у форме выправаджвання тых, хто за кошт пакінутай сямейнай маёмасці (12–14-гадовыя) можа падтрымліваць сваю гаспадарку ў працоўным стане. Прапагандысцкі негатыўны эффект гэтай меры ў параўнанні з яе неабходнасцю не мае значэння.

5. Лічылася, што Германія зможа атрымаць работнікаў для рэйха ў пацыфікаваных раёнах, а таксама праз дзеянні на тэрыторыях, што кантралююцца партызанамі і правяраючы ўсе мясцовыя службы.

6. Канчатковае рашэнне аб вывадзе рабочай сілы з сельскагаспадарчага сектара магло быць прынята толькі армейскім эканамічным аддзелам упраўлення працы і аддзелам кіравання [5, арк. 2].

Акрамя выкарыстання працы мясцовых жыхароў, улады імкнуліся выкарыстаць і бежанцаў, якія асабліва масава пачалі з'яўляцца пасля пералому ў баявых дзеяннях на карысць Чырвонай арміі і пачатку вызвалення тэрыторыі СССР і БССР. 27 верасня 1943 г. улады адзначалі масавы наплыў бежанцаў, што ставіла пытанні аб іх размяшчэнні і накіраванні на працу [4, арк. 51–52]. Пад час спецыяльнай нарады акупанты звярталі ўвагу на сітуацыю, якая склалася і патрабавала прыняцця неадкладных мер па накіраванні патоку бежанцаў, які даходзіў да Мінска, у правільным кірунку. Таксама варта было чакаць перамяшчэння прадпрыемстваў, у тым ліку рабочых і служачых. Немцы прагназавалі, якія і колькі прадпрыемстваў будуць сюды перанесеныя і колькі людзей прывязуць з сабой. Тым не менш людзі, якія прыбывалі сюды па чыгунцы, на аўтамабілі або ў так званых калонах бежанцаў, павінны былі быць размешчаныя або неадкладна накіраваныя да пэўнага пункта прызначэння, тым больш што чыгунка патрабавала, каб вагоны, якія прыбываюць сюды, разгружаліся за некалькі гадзін

і не блакавалі шляхі. У ходзе абмеркавання высветлілася, што толькі Мінскі аддзел па пытаннях працы або аддзел Генеральнага камісара маглі адказваць за прыём ці перасылку гэтых людзей.

Паведамлялася, што ў Лясной пад Баранавічамі ўжо існаваў лагер на 8 000–10 000 чалавек, планавалася будаўніцтва другога лагера на 3 000–4 000 чалавек. Такім чынам, у гэтых лагерах маглі размясціцца максімум 12 000 чалавек. Далейшы нелегальны правоз і прапусканне адбываліся ў адпаведнасці з прынцыпамі генеральнага ўпаўнаважанага па працаўладкаванні. Асноўная праблема, на думку немцаў, заключалася толькі ў тым, дзе пакінуць людзей, непрыдатных да службы, якія складалі вялікі працэнт (старыя, інваліды, дзеці і г. д.). Іх размяшчэнне было немагчыма звычайным спосабам і, паводле слоў урадавага саветніка Шульца, магло быць вырашана толькі праз Рыгу. Напрыклад, з 10 000 бежанцаў, якія прайшлі праз Лясную, больш за 4 000 аказаліся непрыдатнымі для працы.

Такім чынам, акупацыйныя ўлады надавалі сельскай гаспадарцы выключна важнае значэнне як крыніцы забеспячэння харчаваннем вермахта і акупацыйных структур. У сувязі з гэтым першаснай задачай для акупацыйнай адміністрацыі з'яўлялася выкарыстанне мясцовай працоўнай сілы на прадпрыемствах сельскай гаспадаркі. Матэрыялы нямецкіх трафейных дакументаў даюць уяўленне аб арганізацыі працы беларускага насельніцтва. Акупантамі праводзіўся ўлік працаздольнага насельніцтва з мэтай выкарыстання як на лакальнай вытворчасці, так і для вывазу ў Германію. Паводле дакументальных крыніц на беларускіх тэрыторыях толькі Гаспадарчай інспекцыі “Цэнтр” па стане на 20 сакавіка 1942 г. колькасць жыхароў складала каля чатырох мільёнаў чалавек. Але нацысты сутыкнуліся з выразным недахопам работнікаў. У выніку акупацыйныя ўлады былі вымушаны арганізоўваць забеспячэнне мясцовага персаналу, што працаваў у інтарэсах нямецкіх службаў неабходнымі рэчамі і харчаваннем. Патрэбна было захаваць рабочую сілу “рускага” насельніцтва, таму сельскагаспадарчыя службы павінны былі забяспечваць іх пэўнымі сельскагаспадарчымі прадуктамі. У выніку выдачы прадзільных вырабаў мясцовым работнікам, занятым у гаспадарцы, на думку акупантаў, даваўся асаблівы стымул для павышэння іх прадукцыйнасці ў ваенна-гаспадарчых інтарэсах. Таму ў першую чаргу лічылася неабходным забяспечыць асабліва руплівых работнікаў, якія добра сябе зарэкамендавалі.

Матэрыялы Гаспадарчай інспекцыі групы армій “Цэнтр” уяўляюць сабой дастаткова фрагментаваны масіў інфармацыі, які з цяжкасцю паддаецца абагульненню і генералізацыі. Тым не менш увядзенне ў выніку праведзенага даследавання новага факталагічнага масіву ў гістарычную навуку дазваляе паставіць тэарэтычныя пытанні адносна метадалагічных падыходаў і навуковых схем аналізу акупацыйнага перыяду. Выяўленыя дакументальныя крыніцы акрэсліваюць задачу па далейшым даследаванні праблемы выкарыстання германскімі акупацыйнымі ўладамі мясцовага насельніцтва

ў якасці працоўнай сілы з улікам новых навуковых падыходаў, заснаваных на характарыстыцы паўсядзённых вытворчых узаемаадносін на акупаваных беларускіх тэрыторыях. На падставе ўведзеных ў навуковы абарот крыніц, а таксама сучасных метадалагічных падыходаў варта звярнуцца да аналізу стратэгіі выжывання насельніцтва ў розных умовах трохгадовай германскай акупацыі.

ЛІТАРАТУРА

1. Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь (НАРБ). – Фонд 412. Воп. 1. Спр. 58.
2. НАРБ. – Фонд 412. Воп. 1. Спр. 53.
3. НАРБ. – Фонд 412. Воп. 1. Спр. 68.
4. НАРБ. – Фонд 412. Воп. 1. Спр. 70.
5. НАРБ. – Фонд 412. Воп. 1. Спр. 198.